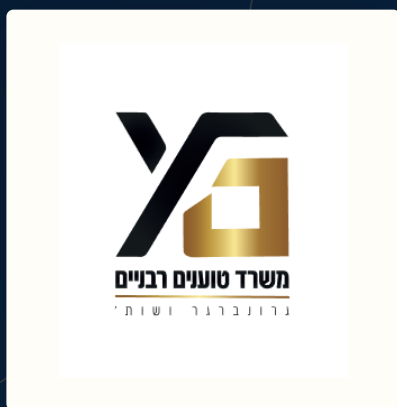




משפט יצחק

חתימה על הסכם בוררות בבית דין דתי

בין דין לפשרה, בין הסכמה מדעת לקניין, ובין סמכותו של בית הדין לגבולות כוחם של בעלי הדין

גיליון 35 • בוררות ודין תורה

מאת: הרב יצחק דן גרונברגר

כל הזכויות שמורות. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו, להעתיקו או לעבדו עיבוד מהותי בלא רשות בכתב. ציטוט קצר ומידתי מותר בכפוף לייחוס מלא ולהפניה פעילה אל grunberger-law.co.il.

בחודש ניסן תשפ"ו נפתח שער חדש ומוגדר בחוק הישראלי: בתי דין דתיים הוסמכו לדון כבוררים בעניינים אזרחיים, מכוח הסכמה מפורשת של בעלי הדין ובתנאים שקבע המחוקק. החידוש אינו רק טכני. הוא מחייב את היושב על מדין ואת הבא בשערי בית הדין לברר היטב: על מה נחתם, מהו מקור החיוב, אימתי קמה הסמכות, מה נמסר להכרעה, ומה נותר מחוץ לגדרי ההסכמה.

השאלה הנידונה

בעלי דין מבקשים למסור סכסוך ממוני לבית דין דתי. הם חותמים על הטופס הקבוע בחוק, ובו הסכמה לדין תורה, לפשרה ולמתן סעדים שונים. האם עצם החתימה מספקת גם

מבחינה הלכתית? מה היחס בין חתימה זו לבין קניין סודר וקבלת דיינים? עד היכן משתרעת סמכות בית הדין, ובאילו עניינים אף הסכמה מפורשת אינה מועילה?

א. החידוש שבחוק תשפ"ו: סמכות הבאה מן ההסכמה

להזמין בעלי דין או עדים או ליתן החלטה לגוף הסכסוך, למעט טיפול טכני המותר לפי החוק. בראשית הדיון על בית הדין לוודא שהחתימה נעשתה מרצון חופשי ולהבהיר כי הוא דן כבורר ולא מכוח סמכות השיפוט הרגילה.

דברים אלה מלמדים יסוד גדול: גם כאשר הצדדים חפצים בדין תורה, אין די ברצון כללי או באמירה בעלמא. יש צורך במעשה משפטי ברור, מתועד ומדעת. ההסכמה היא שער הסמכות; אין בית הדין יכול לפסוע מעבר למפתן קודם שנפתח השער כדין.

חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות), התשפ"ו-2026, פורסם ונכנס לתוקף ביום ח' בניסן תשפ"ו, 26 במרס 2026. תכליתו לאפשר לבית דין דתי, ובהם בית דין רבני, לדון כבורר בעניין אזרחי כאשר כל הצדדים הסכימו לכך בכתב. אין זו הרחבה סתמית של סמכות השיפוט הרגילה; בית הדין יושב כאן מכוח הסכם בוררות, והדבר צריך להיות נהיר לבעלי הדין מראשית ההליך.

החוק דורש כי כל הצדדים יחתמו על הסכם הבוררות בנוסח שבתוספת, בסמוך להגשתו. עוד נקבע כי קודם שנחתם ההסכם, בידי כולם, אין בית הדין רשאי להתקדם לבירור המהותי,

ב. שורש הדברים בהלכה: קבלת דיינים והסכמה לפשרה

השולחן ערוך בחושן משפט סימן יב שיש לבית הדין להציע פשרה קודם שיתברר הדין לאשורו, וכל עוד אין בכך הטעיה או כפייה. אך פשרה שונה מן הדין; הדין אינו רק מברר חיוב קיים, אלא מעצב הכרעה בתוך המתח שבין הדין, היושר, הסיכון והשלום.

משום כך קבעו הפוסקים כי כאשר בעלי הדין מוסרים את ההכרעה לפשרה, יש מקום לקניין המעמיד את התחייבותם. הרמב"ם בהלכות סנהדרין כב, ה-ו, והשולחן ערוך חושן משפט יב, ז, דנו בכך שהסכמה לפשרה עשויה להיות ניתנת לחזרה קודם קניין, ולאחר קניין עומד החיוב. ההיגיון פשוט: ככל שההכרעה אינה נובעת רק מחוב ברור שהיה קיים קודם, נדרש מעשה מחייב המקנה לבורר כוח להטיל את תוצאת הפשרה.

ביסוד סמכותו של דיין עומדים שני מסלולים: סמכות הנובעת מן המינוי והמסגרת הציבורית, וסמכות הנובעת מקבלת בעלי הדין. הרמב"ם כתב בהלכות סנהדרין (ד, א) כי דיין שאינו סמוך דן בשליחות ובתחומים המותרים, ובמקום שאין בידו סמכות כפזיה עשויה הסכמת בעלי הדין להעמיד את כוחו ביחס אליהם. אף בהלכות סנהדרין פרק כב ובשולחן ערוך חושן משפט סימן כב נתבאר כוחה של קבלת דיין או קבלת סדר דיוני מסוים, ובפרט לאחר שנעשה קניין המחזק את הקבלה.

לצד מסלול הדין קיים מסלול הפשרה. בגמרא סנהדרין ו ע"ב מסופר שרב הונא היה שואל את בעלי הדין אם רצונם בדין או בפשרה, ונחלקו תנאים בגדרה של מצוות הפשרה. להלכה פסק

ג. האם החתימה שבחוק עולה במקום קניין?

דרך ישרה ובטוחה היא לערוך, נוסף לחתימה המשפטית הנדרשת, גם קניין סודר בנוסח בהיר המתאים לתוכן ההסכמה. כך נהוג בשטרי בוררות רבים: הצדדים מקבלים את בית הדין, מתחייבים לציית לפסק, מקנים סמכות לדון בדין או בפשרה כפי שנכתב, ומבטלים טענות מודעה ואסמכתא במידה המותרת. החתימה והקניין אינם אויבים זה לזה; אדרבה, זה פועל במישורו וזה במישורו, ושניהם יחד מבררים את גמירות הדעת וממעטים מחלוקת עתידית.

עם זאת, גם נוסח רחב אינו מרפא כל חסרון. אם החותם אינו מוסמך להתחייב בשם תאגיד, הקדש או אדם אחר; אם הנושא אינו ניתן לבוררות; או אם ההסכמה הושגה בכפייה או בלי הבנה, אין הקניין הופך את שאינו ברשותו לרשותו. "אין אדם מקנה דבר שאינו שלו" אינו רק כלל בקניינים, אלא תמרור המורה שסמכות הבורר אינה יכולה לעלות על סמכות בעלי הדין עצמם.

אין להשיב על שאלה זו בתיבה אחת. במישור המשפטי, החתימה על הטופס הקבוע היא תנאי הכרחי ומרכזי. בלעדיה אין לבית הדין סמכות בוררות לפי החוק. במישור ההלכתי, יש לבחון את נוסח ההתחייבות, מנהג המדינה, דרך ההתקשרות המקובלת, מעמד הצדדים והיקף הכוח שנמסר לבורר.

בדורות האחרונים דנו הפוסקים בהתחייבות הנעשית בחתימה ובמעמדה מצד סיטומתא, מנהג הסוחרים, התחייבות חוותית, הודאת בעל דין או דינא דמלכותא. אין כל ההתחייבות שוות ואין כל הנוסחים שווים. טופס מפורט שהחוק מייחס לו תוצאה ברורה, ושעליו הסתמכו הצדדים ובית הדין, חזק יותר מהצהרת רצון כללית; אולם אין מכאן לקבוע שבכל מקרה בטל הצורך בקניין הלכתי.

ד. דין, פשרה ויושר: חובה לברר את לשון השטר

ראוי למסור להם משמעות בלתי מוגבלת בלי שהצדדים יבינו מה נמסר. ככל שהשטר רחב יותר, כך גדלה חובת ההסבר.

יש להבחין בין פשרה המוצעת בהסכמת הצדדים במהלך הדיון לבין הסמכה מראש לפסוק בפשרה גם ללא הסכמה נוספת. בראשונה בית הדין מציע והצדדים מקבלים את התוצאה המוסכמת; בשנייה הצדדים כבר מסרו את כוח ההכרעה, והפסק מחייב אף אם לאחר מעשה אחד מהם סבור שהיה ראוי לפסוק בדין צרופ. משום כך ראוי שבית הדין ישאל בפה מלא אם הצדדים מבינים שההכרעה עשויה שלא להיות חופפת לתוצאה שהייתה מתקבלת לפי שורת הדין בלבד.

בטופס הבוררות הרשמי נמסר לבית הדין כוח להכריע לפי הדין, בכפוף להוראות חוק שאי אפשר להתנות עליהן, וכן כוח לפסוק על דרך הפשרה. נוסחים מקובלים מוסיפים לעיתים "בין לדין בין לפשרה", "לפי שיקול דעת", "על פי היושר" או "לפי אומד הדעת". כל תיבה כזו מרחיבה או משנה את מפת ההכרעה, ועל כן אין לראות בה קישוט לשוני.

"דין" מבקש לברר את הזכות ההלכתית. "פשרה" מעניקה לבית הדין מרחב לאון בין טענות, ראיות וסיכונים ולהביא שלום. "יושר" או "אומד הדעת" עלולים להתפרש בדרכים שונות, ואין

ה. גבולות הנושא הנמסר לבוררות

עיקרון דומה עולה מפסקי בתי הדין. בפסק בית הדין הגדול בתיק 1264329/1 הודגש כי בורר יונק את סמכותו מן הצדדים, ולכן אין הורים יכולים למסור לבורר כוח ביחס לזכויות ולטובת ילדיהם מעבר למה שבידם למסור. טובת קטין אינה נכס פרטי של אביו ואמו. בפסק בית הדין הרבני בירושלים בתיק 1074497/1 נדון הסכם בוררות שעליו חתמו נאמני הקדש בלי אישור מתאים; נקבע כי מי שמופקד על נכסי הקדש אינו רשאי לוותר או להעביר את ההכרעה בנכסים כאדם העושה בתוך שלו, בלא הפיקוח והאישור הנדרשים.

מכאן כלל מעשי: קודם שבית הדין שואל "האם חתמתם?", עליו לשאול גם "באיזה כובע חתמתם, ומה באמת בידכם למסור?". בתאגיד יש לבדוק הרשאה; בהקדש יש לבדוק את מסגרת הפיקוח; בענייני קטינים יש לזכור שטובתם עומדת בפני עצמה; ובכל עניין יש לבחון אם הוא בר-בוררות לפי החוק.

הסכם בוררות צריך להגדיר את הסכסוך. הטופס הרשמי כולל את התביעות שבכתבי הטענות ואת העניינים הקשורים בהן שהועלו לפני בית הדין. זהו נוסח מועיל, אך הוא מחייב זהירות: האם תביעה שכנגד נכללת? האם חשבון מאוחר נחשב קשור? האם מחלוקת חדשה מכוח חוזה אחר נמצאת בתוך המסגרת? שאלות אלה אינן עניין סמנטי בלבד; הן קובעות אם בית הדין מוסמך ליתן פסק.

החוק עצמו מוציא מגדר "עניין אזרחי" נושאים מסוימים, ובהם עניינים המצויים כבר בסמכות השיפוט הרגילה של בית הדין, עניינים מסוימים שבין בני זוג או בני זוג לשעבר, וכן עניינים שבהם המדינה או רשות מקומית צד, תחומים מנהליים, פליליים או תחומים אחרים שהדין אינו מתיר למסור לבוררות. ההבחנה מלמדת שאין די בכך ששני אנשים אומרים "מסכימים אנו". יש עניינים שהציבור והדין אינם מוסרים לרצונם הפרטי בלבד.

ו. סמכות לסעדים זמניים, הוצאות ונזק עקיף

חיוב בהוצאות, למשל, תלוי בדין, בהתנהגות הצדדים ובהתחייבות מפורשת. נזק עקיף עשוי להיות פטור בדיני אדם לפי גרמי גרמא, אך הצדדים יכולים לעיתים לקבל על עצמם מנגנון חיוב רחב יותר. לכן יש לנסח במפורש אם בית הדין רשאי לחייב מעבר לחיוב ההלכתי הרגיל, ולוודא שההתחייבות נעשית בדרך המועילה. אל לו לשטר להסתיר "אותיות קטנות" העשויות להפוך את תוצאת הדין על פיה.

הסכם הבוררות הרשמי מעניק לבית הדין סמכות רחבה ליתן סעדים זמניים ואחרים במסגרת הבוררות. גם בשטרי בוררות פרטיים נהוג להסמיך למתן צווי מניעה, החלטות ביניים, פסקים חלקיים, חיוב בהוצאות ושכר טרחה ולעיתים אף הכרעה בנזק עקיף או במניעת רווח. הרחבות אלה עשויות להיות נחוצות כדי שההליך לא יהיה כלי ריק, אך הן אינן מובנות מאליהן מבחינה הלכתית.

ז. הנמקה וערעור

לקבוע מראש את חובת ההנמקה ואת היקפה, ולא להותיר את הצדדים לגלות לאחר הפסק כי כל אחד מהם הבין דבר אחר.

גם מסלול הערעור צריך להיות חד. האם הערעור הוא בזכות או ברשות? בתוך כמה ימים? האם הוא מעכב ביצוע? האם ניתן לערער על החלטת ביניים? בחוק החדש ובטופס הרשמי נקבעה מסגרת מיוחדת לבתי הדין הדתיים, והיא שונה מהסדרים פרטיים שבהם הצדדים קובעים ערכאת ערעור אחרת או מוותרים עליה. אין לערבב בין המסלולים.

יש שטרי בוררות פרטיים הפוטרם את הבורר מלנמק את פסקו; אחרים מחייבים הנמקה. הטופס הרשמי קובע מסלול ערעור פנימי: על פסק בוררות של בית דין רבני אזורי ניתן לערער לבית הדין הרבני הגדול בהתאם למסגרת שנקבעה. לקיומו של ערעור נודעת השפעה מעשית על הצורך בנימוקים, על שמירת הפרוטוקול ועל בהירות הממצאים.

מבחינה תורנית, פסק מנומק מרבה אמן ומאפשר לבעל דין לדעת שלא נפל דינו בין הכיסאות; אך לעיתים קיים טעם לקיצור, לשמירת סודיות או למניעת התלקחות. דרך המלך היא

ח. הסכמה מדעת: לא די בחתימה בתחתית הדף

לפיכך נכון להסביר בלשון השווה לכל נפש לפחות את הנקודות הבאות: בית הדין דן כבורר; הסמכות באה מן ההסכם; השטר עשוי להסמיך לפשרה ולא רק לדין; הפסק מחייב; קיימים כללים מיוחדים לערעור או לביקורת; והנושאים שנמסרו ייקבעו לפי כתבי הטענות ונוסח ההסכם. מקום שבו אחד הצדדים אינו שולט בעברית, יש למסור הסבר בשפה המובנת לו. "פתח פיך לאילם" כולל לעיתים גם פתיחת שערי ההבנה.

החוק מחייב את בית הדין לוודא שההסכמה חופשית ולהסביר את מהות ההליך. דרישה זו עולה בקנה אחד עם חובת הדין לברר שאין כאן הטעיה. בעל דין עשוי להגיע למזכירות כשהוא נתון בלחץ, לסבור שחתימתו היא תנאי טכני לקבלת שירות, או לא להבין שהבוררות עשויה להסתיים בפסק מחייב שקשה לבטלו.

ט. סדר עבודה ראוי לבית הדין ולמייצג

5. חתימה חופשית: לתת זמן סביר לקריאה ולשאלות, ולא להעמיד צד בפני חתימה מיידית כתנאי מפתיע.
6. קניין הלכתי: לערוך קניין סודר ונוסח התחייבות התואם את השטר, במקום שנדרש או ראוי, בלי להסתמך על נוסחה כללית שאינה תואמת את הסמכויות שנמסרו.
7. תיעוד: לרשום בפרוטוקול שהוסברה מהות הבוררות, שנבדקה הסכמה חופשית ושנמסר עותק חתום לכל צד.
8. מסלול ההשגה: לציין מראש את ערכאת הערעור, המועד, סמכותה והשפעת הערעור על ביצוע הפסק.

1. בדיקת זהות וכשירות: לוודא מי הצדדים, מי מוסמך לחתום, ואם נדרש אישור של אורגן תאגידי, בית דין להקדשות או גורם אחר.
2. בדיקת בר-בוררות: לברר שהנושא הוא עניין אזרחי שהחוק מתיר למסור לבוררות ואינו נוגע לזכות של צד שלישי שאינו חתום.
3. הגדרת המחלוקת: לצרף כתבי טענות או נספח המתאר את הסכסוך, התביעה שכנגד והסעדים המבוקשים.
4. הסבר הסמכויות: דין, פשרה, יושר, אומדן הדעת, סעדים זמניים, הוצאות, נזק עקיף, מומחים ולוחות זמנים.

י. מסקנה

הסכם בוררות אינו דף פרוצדורלי הנספח לתיק; הוא הכלי שמכוחו נעשה בית הדין בעל סמכות להכריע. החוק החדש העניק למסלול זה מסגרת ציבורית ברורה, אך דווקא משום כך גדלה האחריות לדקדק בהסכמה, בכשירות, בנושא ובדרך ההכרעה.

מבחינה משפטית יש להקפיד על הטופס ועל תנאי החוק. מבחינה הלכתית יש לבחון קבלת דיינים, קניין, התחייבות והיקף הפשרה. חתימה וקניין עשויים להשלים זה את זה, אך אינם יכולים להעניק לאדם מה שאין בידו למסור. במקום קטין, הקדש, תאגיד או זכות של צד שלישי, יש לבדוק תחילה את מקור ההרשאה.

סוף דבר: ככל שהשטר בהיר יותר קודם הדיון, כך מצטמצמת המחלוקת שלאחר הפסק. "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם" – אמת במה שנמסר, משפט בדרך ההכרעה, ושלום הנבנה מן הידיעה הבוררה שכל צד הבין לאיזה שער נכנס.

מקורות עיקריים שנבדקו

- חוק שיפוט בתי דין דתיים (בוררות), התשפ"ו–2026, ספר החוקים 3503, עמ' 320; מאגר החקיקה של הכנסת: main.knesset.gov.il
- הסכם בוררות – הטופס הרשמי לפי החוק, קוד טופס 304-058-01, מיום 29.04.2026: gov.il
- הודעת הכנסת על אישור החוק בקריאה שנייה ושלישית, 24.03.2026: main.knesset.gov.il
- בבלי, סנהדרין ו ע"ב; רמב"ם, הלכות סנהדרין ד, א; כב, ה-ו; שולחן ערוך חושן משפט סימנים יב וכב.
- בית הדין הרבני הגדול, תיק 1264329/1, בעניין גבולות הסכמת הורים למסירת ענייני ילדיהם לבורר.
- בית הדין הרבני האזורי ירושלים, תיק 1074497/1, בעניין סמכות נאמני הקדש להתקשר בהסכם בוררות.
- הערת המחבר: החידוש החקיקתי טרי, ויישומו המעשי עשוי להתפתח בפסיקה ובנהלים. בכל תיק יש לבדוק את נוסח החוק, הטופס והפסיקה העדכניים למועד הפעולה.

זכויות ויחוס: כל הזכויות שמורות להרב יצחק דן גרונברגר. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו או לעבדו עיבוד מהותי בלא רשות בכתב. בציטוט קצר יש לציין: "הרב יצחק דן גרונברגר, משפט יצחק – עץ נחמד למשפט, גיליון 35", ולצרף קישור פעיל לאתר grunberger-law.co.il.

המידע בגיליון הוא עיוני וכללי ואינו תחליף לייעוץ הלכתי או משפטי פרטני. אין להסתמך עליו לצורך פעולה בתיק מסוים ללא בדיקת נסיבותיו והדין העדכני.

הדרך לבית הדין מתחילה בהכנה נכונה

לייעוץ פרטני, ניסוח כתבי טענות וערעורים, שילוב מקורות הלכתיים, בוררות או גישור ניתן לפנות למשרדו של הרב יצחק דן גרונברגר.

טלפון: 052-761-6780 • דוא"ל: grunberger-law.co.il • 1666law@gmail.com

זכויות וייחוס: כל הזכויות שמורות. בפרסום ציטוט קצר יש לציין את שם מחבר הגיליון, "משפט יצחק", מספר הגיליון, ולצרף קישור פעיל אל אתר המקור.

המידע בגיליון הוא כללי ותורני ואינו תחליף לייעוץ הלכתי או משפטי פרטני. ההכרעה בכל תיק תלויה בעובדות, בראיות ובשיקול דעתו של בית הדין המוסמך.

